

Дар'я Сергіївна **ЗОНТОВА**

аспірантка, Київський університет права НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1488-6685>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБИГУ СУДУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті здійснено дослідження особливостей застосування позитивного досвіду законотворчої діяльності зарубіжних країн з регулювання кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів та установ правосуддя України. Проаналізовано різні підходи до нормативно-правової регламентації кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів (органів правосуддя). Вказано, що криміналізація діяння у національному законодавстві обумовлена низкою різних чинників, зокрема її особливостями окремих галузей права та правової культури.

Ключові слова: втручання в діяльність, судові органи, зарубіжний досвід, кримінальна відповідальність, міжнародна практика, національне законодавство, рішення суду, правосуддя

ВСТУП

Використання позитивного досвіду законотворчої діяльності зарубіжних країн має вагомим значення для успішної реалізації законотворчого процесу, зокрема для вдосконалення положень кримінального законодавства [1]. Ефективне виконання судовою владою її функцій можливе лише за умови її незалежності, що є характерною ознакою саме судової влади [2]. Враховуючи, що втручання у діяльність судових органів та установ правосуддя унеможливує їх незалежність, що зумовлює його суспільну небезпечність, кримінальна відповідальність за діяння, які охоплюють втручання у діяльність судді та/або суду тією чи іншою мірою, закріплена у законодавствах усіх держав. Водночас аналіз нормативно-правових актів зарубіжних країн дає підстави для висновку про те, що, незважаючи на поширеність використання автоматизованих систем судами зарубіжних держав, закріплення кримінальної відповідальності за незаконне втручання в їх роботу та в роботу автоматизованих систем установ системи правосуддя, які забезпечують діяльність судів, в окремій статті кримінального закону спостерігається лише у Кримінальному кодексі (КК) України. Певною мірою виняток становить ст. 285 КК Китаю, яка передбачає відповідальність за незаконне вторгнення в комп'ютерні інформаційні системи, пов'язані з системою державної безпеки та державними справами, здійснення яких також охоплює судочинство [3].

Окрім питання з кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів та установ правосуддя України проаналізовано у працях Г.С. Бершова (*Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність судових органів: монографія*), Є.О. Буніна (*Втручання в діяльність судових органів за Кримінальним кодексом України: аналіз складу злочину та питання кваліфікації: дис. ... канд. юрид. наук*), С.Є. Дідика, Р.В. Кархута (*Особливості кваліфікації втручання в діяльність судових органів за законодавством України та Республіки Польща 2018 р.*) тощо. Однак низка питань дотепер залишається нерозв'язаною, чимало з них – недостатньо висвітлені або є спірними.

З огляду на викладене **МЕТА** статті – визначення особливостей застосування позитивного досвіду законотворчої діяльності зарубіжних країн з регулювання кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів та установ правосуддя України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті використано такі методи, як аналіз та синтез, порівняння, пояснення, формулювання логічного висновку, узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аналізуючи зарубіжне законодавство із вказаної проблематики, А.В. Щербина як приклад вказує, що законодавець не надає кримінальному правопорушенню, котре полягає у порушенні нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду особливого значення. У жодному з розглянутих кримінальних кодексів автор не знаходить хоча б схожої норми у розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти правосуддя [4]. Проте ми не можемо погодитись з висновком науковця про те, що «наша країна більш серйозно оцінює це суспільно небезпечне діяння, розуміючи, що останнє здатне дестабілізувати судову систему, а також негативно вплинути на загальну кримінологічну ситуацію України». На нашу думку, опис ознак кримінального правопорушення в окремій нормі кримінального закону сам собою не є ознакою її ефективності. Та обставина, що у переважній більшості зарубіжних країн втручання в роботу автоматизованих систем судових органів та установ системи правосуддя здійснюється в межах кримінально-правової охорони використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж або інформаційної безпеки, не свідчить про те, що національним законодавством кримінальні правопорушення проти правосуддя оцінюються як менш суспільно небезпечні. Криміналізація діяння у національному законодавстві обумовлена низкою різних чинників, зокрема і особливостями окремих галузей права та правової культури. Зокрема, у країнах сталої демократії з високим ступенем довіри до судової влади та ефек-

тивною системи противаг і стримувань між різними гілками влади повага до незалежності суду є елементом історично сформованої правової культури, що не дає підстав виокремлювати втручання у роботи автоматизованої системи саме судового органу. Крім цього, кожна країна характеризується своїми інституційними особливостями, зокрема у сфері організаційного забезпечення діяльності судів. Якщо в Україні до установ системи правосуддя, на які в межах їх компетенції покладена вказана функція, відносяться Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів, Державна судова адміністрація України, втручання у роботу автоматизованих систем яких охоплюється нормою, закріпленою у ст. 367-1 КК України, то в інших державах ця функція може бути покладена на інші органи державної влади, зокрема виконавчої. З огляду на викладене, закріплення відповідальності за втручання у роботу автоматизованої системи зазначених органів у окремій нормі, за наявності норми про кримінальну відповідальність за втручання у роботу автоматизованих систем як державних органів, так і належних іншим суб'єктам, є недоцільним. Водночас факт закріплення відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя у ст. 376-1 КК України, на нашу думку, пояснюється бажанням законодавця підкреслити важливість забезпечення незалежності судової влади. Відповідно до пояснювальної записки до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» № 4324 від 6 червня 2009 р., яким КК України було доповнено ст. 376-1 «Несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду», однією з підстав прийняття цього закону названо «вкрай незадовільний стан забезпечення гарантованого Конституцією та законами України принципу незалежності суддів від будь-якого впливу при здійсненні ними правосуддя» та необхідність «забезпечення об'єктивного розподілу справ між суддями та з метою недопущення зловживань в процесі такого розподілу». З цього вбачається, що встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду становило окрему частину нормативно-правового вирішення проблеми забезпечення незалежності суддів, спрямовану на мінімізацію адміністративного впливу на суддю у розподілі справ. Виділення цієї норми в окрему статтю, незважаючи на те, що на час прийняття законопроекту у КК вже було закріплено норми про кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електронного зв'язку, становило скоріше символічний акт [5].

Звертаючись до зарубіжного досвіду регулювання кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів, слід констатувати наявність декількох підходів: 1) втручання в діяльність судових органів (органів правосуддя) криміналізовано та відокремлено від норм про втручання в діяльність інших органів державної влади (наприклад, кримінальні закони Канади, Ізраїлю, Іспанії, Грузії, Азербайджану, Молдови тощо); 2) національне кримінальне законодавство не містить

норми, яка передбачає відповідальність за втручання в діяльність судових органів (органів правосуддя) загалом, але передбачає відповідальність за окремі діяння, які посягають на осіб, які здійснюють державну владу, зокрема правосуддя (ФРН, Естонія, Франція, Польща, Китай, Швеція тощо). З цього вбачається відсутність єдиного загальноприйнятого підходу для регулювання кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів та правової оцінки діянь, які охоплюються таким втручанням, та наявності значної кількості особливостей національного досвіду, зокрема, у частині дій, які розглядаються як втручання.

Розглянемо досвід нормативно-правової регламентації кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів (органів правосуддя) у тих державах, в яких відповідні норми відокремлено від норм, які передбачають відповідальність за втручання в діяльність інших органів державної влади. Ст. 364 КК Грузії відображає широке розуміння правосуддя, оскільки передбачає відповідальність за перешкоджання здійсненню судочинства, розслідування або захисту. Ч. 1 ст. 364 КК Грузії містить положення про незаконне втручання в діяльність прокурора або слідчого з метою перешкоджання всебічному, повному та об'єктивному розслідуванню справи, а також діяльності адвоката з метою перешкодити здійсненню захисту. Ч. 2 цієї ж статті передбачає відповідальність за грубе втручання в діяльність суду з метою вплинути на здійснення правосуддя, а у ч. 2-1 цієї статті, на відміну від ст. 376 КК України, криміналізовано незаконне втручання в діяльність присяжного засідателя або кандидата в присяжні засідателі з метою впливу на здійснення правосуддя. Також істотною відмінністю ст. 364 КК Грузії від національного законодавства є виділення кваліфікованого складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 364 КК Грузії – грубого втручання в діяльність суду з метою вплинути на здійснення правосуддя, вчиненого державним або політичним діячем або з використанням службового становища. На нашу думку, доцільно погодитись з грузинським законодавцем про доцільність посиленої кримінальної відповідальності за втручання у діяльність суду службовою особою та державним або політичним діячем. Аргументами на користь такого підходу є підвищена суспільна небезпечність цього діяння якщо посягання на порядок здійснення судової влади здійснюється з боку осіб, діяльність яких обумовлена виконанням обов'язків, пов'язаних з виконанням функцій держави, зокрема в органах інших гілок влади, або представниками бізнесу, оскільки такі дії підривають довіру до держави як суспільної інституції та створення додаткових корупційних ризиків. Ми дотримуємося позиції про те, що такий досвід вартий для запозичення [6].

У кримінальному законі Ізраїлю у розділі «Спричинення шкоди засадам влади та правосуддя» містяться положення про відповідальність за втручання в хід судового процесу (ст. 244 КК Ізраїлю) та нечесний вплив на результати судового процесу (ст. 250 КК Ізраїлю). Втручання у хід судового процесу охоплює вчинення будь-якої дії з наміром попередити або перешкодити судовому процесу або вчинити судову несправедливість шляхом перешкоджання появі свідка, приховання доказу або іншим способом, та карається

тюремним ув'язненням строком на три роки. Відповідно до примітки до цієї статті поняття «судовий процес», крім судового провадження, включає досудове розслідування та реалізацію вказівок суду [7]. Нечесний вплив (ст. 250 КК Ізраїлю) становить здійснення підбурювання та прохання до судді або працівника суду з метою вплинути на результати судового процесу, які караються тюремним ув'язненням строком на один рік. З цього вбачається, що втручання у хід судового процесу відповідно до ст. 244 КК Ізраїлю має відмінний зміст, ніж у ст. 376 КК України, оскільки перешкоджання появі свідка або приховання доказу становлять окремі кримінальні правопорушення проти правосуддя. Норма, яка передбачає відповідальність за нечесний вплив на результати судового процесу (ст. 250 КК Ізраїлю), хоча є змістовно ближчою до положень ст. 376 КК, проте на відміну від цієї статті КК України, яка передбачає мету – перешкодити виконанню суддею службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення, положення ст. 250 КК Ізраїлю передбачають іншу мету – вплинути на результати судового процесу, незалежно від того чи перешкоджає такий вплив виконанню суддею службових обов'язків або спрямоване його здійснення на винесення саме неправосудного рішення. На нашу думку, таке формулювання мети нечесного впливу є вдалішим ніж мета втручання, визначена у ст. 176 КК

України. Перш за все втручання у діяльність судді в ході судового процесу, незалежно від мети, залишатиметься діянням, яке нівелює незалежність судді, з огляду на елемент тиску. На нашу думку, незалежно від поставленої перед собою мети втручання у діяльність судді під час здійснення правосуддя само собою є діянням, яке посягає на незалежність судді, що зумовлює доцільність виключення ознаки мети з ч. 1 ст. 376 КК України.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене, зазначимо таке. За результатами дослідження кримінальних законодавств зарубіжних держав можна визначити положення, які можуть сприяти вдосконаленню нормативно-правового регулювання кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судового органу. Зокрема, це положення КК Грузії про посилену кримінальну відповідальність за втручання у діяльність суду, яке здійснюється службовою особою та державним або політичним діячем; положення КК Ізраїлю про мету втручання у діяльність судового органу – вплинути на результати судового процесу, оскільки незалежно від поставленої перед собою мети втручання у діяльність судді у здійсненні правосуддя само собою є діянням, яке посягає на незалежність судді, що зумовлює доцільність виключення ознаки мети з ч. 1 ст. 376 КК України.

Список використаних джерел

1. Копиленко О.Л., Богачова О.В. Законотворчий процес: стан і шляхи вдосконалення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2010. № 1. С. 5-14.
2. Дроздов О., Дроздова О. Незалежність правосуддя: який вектор розвитку для України дає практика ЄСПЛ. URL: <https://www.echr.com.ua/nezalezhnist-pravosuddya-yakij-vektor-rozvitku-dlya-ukra%D1%97ni-daye-praktika-yespl/>
3. Уголовный кодекс Китая. URL: <https://www.mfa.gov.cn/ce/cerus/rus/zfhz/zgflyd/t1330730.htm>
4. Щербина А.В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1 КК): дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2021. 180 с.
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» № 4324 від 6 червня 2009 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=34950
6. Уголовный кодекс Грузии. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=229>
7. Закон об уголовном праве Израиля. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1375279180.pdf>

References

1. Kopylenko O.L., Bohachova O.V. Law-making process: state and ways of improvement. *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2010. № 1. pp. 5-14. (in Ukrainian).
2. Drozdov O., Drozdova O. Independence of justice: what vector of development for Ukraine does the practice of the ECtHR provide. URL: <https://www.echr.com.ua/nezalezhnist-pravosuddya-yakij-vektor-rozvitku-dlya-ukra%D1%97ni-daye-praktika-yespl/> (in Ukrainian).
3. The Criminal Code of China. URL: <https://www.mfa.gov.cn/ce/cerus/rus/zfhz/zgflyd/t1330730.htm> (in Russian).
4. Shcherbyna A.V. Criminal liability for illegal interference in the work of the automated system of document circulation of the court (Article 376-1 of the Criminal Code): diss. ... PhD in legal sciences. Mariupol, 2021. 180 p. (in Ukrainian).
5. Explanatory note to the draft Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Introduction of an Automated Document Management System in Administrative Courts" No. 4324 dated June 6, 2009. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=34950 (in Ukrainian).
6. Criminal Code of Georgia. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=229> (in Russian).
7. Law on the Criminal Law of Israel. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1375279180.pdf> (in Russian).

Daria ZONTOVA

postgraduate student, Kyiv University of Law of NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1488-6685>

FOREIGN EXPERIENCE IN REGULATING CRIMINAL LIABILITY FOR INTERFERING IN THE ACTIVITIES OF JUDICIAL BODIES AND INSTITUTIONS OF JUSTICE OF UKRAINE

The paper examines the peculiarities of the application of the positive experience of legislative activity of foreign countries in regulating criminal liability for interference in the activities of judicial bodies and judicial institutions of Ukraine. Various approaches to the legal regulation of criminal liability for interfering in the activities of judicial bodies (judicial authorities) are analyzed. It is stated that the criminalization of the act in the national legislation is due to a number of different factors, including the peculiarities of certain branches of law and legal culture. The description of the signs of a criminal offense in a separate norm of the criminal law is not in itself a sign of its effectiveness. The fact that in the vast majority of foreign countries interference in the work of automated systems of judicial bodies and institutions of justice is carried out within the criminal law protection of the use of computers, systems and computer networks and networks or information security, does not indicate that national law considers criminal offenses against justice to be less socially dangerous.

Keywords: *interference in activities, judicial authorities, foreign experience, criminal liability, international practice, national legislation, court decisions, justice*